

Janita Laurén

**PAPERITTOMAN SUBJEKTIPOSITIOT
VUODEN 2019
TÄYSISUNTOKESKUSTELUISSA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Janita Laurén: Paperittoman subjektipositiot vuoden 2019 täysistuntokeskusteluissa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastellaan, miten paperittomista eli laittomasti maassa oleskelevista henkilöistä puhutaan eduskunnan täysistuntokeskusteluissa. Tutkimuksessa selvitettiin puheenvuoroissa rakentuvien diskurssien kautta paperittomille tarjoutuvia positioita ja niiden mahdollistamia toimijuuksia yhteiskunnassa. Paperittomat suomalaisessa yhteiskunnassa on nykyisessä laajuudessaan uudehko ilmiö, sillä paperittomien määrä on Euroopan pakolaistilanteen vuoksi kasvanut viime vuosina nopeasti, ja tämä on nostanut ilmiön yhteiskunnallisen keskustelun piiriin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, miten paperittomia määritellään yhteiskunnassa poliittista valtaa käyttävien toimesta asetelmassa, jossa paperittomia itseään ei päästetä ääneen.

Tutkielma pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyysin teoreettis-metodologisiin lähtökohtiin, joissa kielen funktiona nähdään olevan sosiaalisen todellisuuden jatkuva muuntaminen ja merkityksellistäminen. Keskeisenä välineenä tutkimuksen analyysissä käytetään subjektiposition käsitettä tarkasteltaessa paperittomille puheenvuoroissa rakentuvia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia. Tutkielman aineisto koostuu vuoden 2019 eduskunnan täysistunnoissa pidetyistä puheenvuoroista, joissa paperittomat henkilöt tuodaan esiin.

Analyysin tuloksena aineistosta erottuu neljä erilaista diskurssia: kansallisen edun diskurssi, turvallisuusdiskurssi, lainsäädäntödiskurssi ja humanitaarinen diskurssi. Paperittomat asemoituvat puheenvuoroissa diskurssista riippuen tunkeilijoiksi, taloudelliseksi taakaksi, rikollisiksi, laittomiksi henkilöiksi ja autettaviksi. Tunkeilijan, taloudellisen taakan sekä rikollisen subjektipositioissa paperittomista rakentuu kuva yhteiskunnalle haitallisina toimijoina. Laittoman henkilön ja autettavan subjektipositioissa paperittomalle tarjoutuva asema on hyvin passiivinen eikä toiminnan mahdollisuuksia juuri ole. Yhtä poikkeavaa puheenvuoroa lukuun ottamatta, paperittomat eivät aineiston diskurssien kautta merkityksellisty yhteiskunnan kannalta hyödylliseksi tai toivottavaksi ilmiöksi. Paperittomille tuotetut positiot ovat toiseuttavia ja sulkevat paperittomat sen yhteiskunnan ulkopuolelle, jossa he tosiasiallisesti oleskelevat. Puheenvuoroissa rakentuvat subjektipositiot eivät ole kohteilleen yhdentekeviä, sillä parlamentaarinen puhe tuotetaan aivan erityisestä institutionaalisesta asemasta käsin ja sillä on merkittävää valtaa määritellä ilmiöitä yhteiskunnassa.

Avainsanat: diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktionismi, subjektipositio, paperiton, eduskunta

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Paperittomuudesta	3
3 Tutkimusasetelma	4
3.1 Tutkimuskysymykset	4
3.2 Aineisto	4
3.3 Eettisyys	6
4 Sosiaalinen konstruktionismi	6
5 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	7
5.1 Diskurssianalyysin ulottuvuudet ja niiden painotukset	8
5.2 Diskurssit	9
5.3 Subjektipositiot	11
6 Täysistuntokeskustelujen diskurssit	12
6.1 Kansallisen edun diskurssi	13
6.1.1 Paperittomat tunkeilijoina	15
6.1.2 Paperittomat taloudellisena taakkana	16
6.2 Turvallisuusdiskurssi	16
6.2.1 Paperittomat rikollisina	18
6.3 Lainsäädäntödiskurssi	18
6.3.1 Paperittomat laittomina henkilöinä	19
6.4 Humanitaarinen diskurssi	20
6.4.1 Paperittomat autettavan asemassa	21
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	21
8 Lähteet	25

1 Johdanto

Tässä kandidaatin tutkielmassani tutkin kansanedustajien puhetta paperittomista eli vailla laillista oleskelulupaa Suomessa elävistä henkilöistä. Tutkimukseni tarkoitus on selvittää, millaista keskustelua paperittomista käydään Suomen eduskunnan julkisissa täysistunnoissa.

Paperittomien henkilöiden oleskelu suomalaisessa yhteiskunnassa on erittäin ajankohtainen ja viime vuosina laajasti yhteiskunnallista keskustelua nostattanut ilmiö. Vuoden 2015 Eurooppaan saapuneiden pakolaisten äkillisesti kasvaneen määrän seurauksena myös paperittomien henkilöiden määrä Suomessa on kasvanut merkittävästi. Maahanmuuttoviraston mukaan vuonna 2015 Suomeen saapuneita turvapaikanhakijoita oli 32 476, joka oli suurempi vuosikohtainen määrä kuin koskaan aikaisemmin (Maahanmuuttovirasto 2016). Eurooppaan tuolloin saapuneet pakolaiset ovat suurimmaksi osaksi Lähi-idästä, erityisesti Syyriasta, sotaa paenneita turvapaikkaa hakevia henkilöitä (Heisbourg 2015, 7–8). Paperittomien määrän äkillinen kasvu on seurausta sekä vuoden 2015 jälkeen annettujen kielteisten turvapaikkapäätöksen suuresta määrästä, että vuonna 2016 turvapaikanhakijoiden oleskelulupien myöntämisen perusteisiin tehdyistä kiristyksistä. Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista henkilöistä osa on jäänyt paperittomana Suomeen. (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018, 11 & 23–24.)

Paperittomat ovat erittäin hankalassa asemassa yhteiskunnan marginaalissa, sillä he eivät voi kääntyä viranomaisen puoleen, he eivät kuulu yhteiskunnan peruspalveluiden piiriin eikä heillä ole oikeutta työntekoon. Paperittomat saattavat kuitenkin kokea paperittomuuden Suomessa parhaaksi vaihtoehdoksi monien huonojen vaihtoehtojen joukosta. Ilmiö on hankala myös yhteiskunnalle, sillä pelkällä olemassaolollaan paperittomat haastavat hyvinvointivaltiota tarkastelemaan uudelleen, ketkä sen piiriin kuuluvat. Tilastoinnin puutteellisuus tekee paperittomuuden ilmiön kokonaiskuvan hahmottamisesta hankalaa. Paperittomat Suomessa -tutkimusraportissa (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018, 24) havaittiin, että paperittomien todellista määrää ei tiedä Suomessa kukaan. Tutkimuksessa toteutettujen kunta-, järjestö- ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella arvio paperittomien määrästä Suomessa oli pienimmillään hieman yli 500 paperitonta, kun korkein arvio oli noin 3000 paperitonta (em. 24).

Paperittomien äkillisen määrän kasvun myötä ilmiö onkin noussut aiemmasta poikkeavalla tavalla yhteiskunnallisen keskustelun ja kiistelyn aiheeksi. Vuonna 2017 keskustelu oli erityisen aktiivista. Mediassa ja mielenosoituksissa asetettiin niin paperittomien puolelle, että heitä vastaan. Erityiseksi yhteiskuntaa ja kansalaisia jakavaksi asiaksi on muodostunut kysymys paperittomien auttamisesta.

Erityisesti monet järjestöt ja seurakunnat ovat aktivoituneet paperittomien auttamisessa. Julkisessa keskustelussa paperittomien majoittamisesta on puhuttu toisaalta välttämättömänä inhimillisenä auttamisena, toisaalta yhteiskunnalle haitallisena paperittomien piilotteluna. Huomattavaa yhteiskunnallista keskustelua nostatti esimerkiksi hallituksen budjettineuvotteluissa (2017) esiintuoma ehdotus laittoman maassa oleskelun edistämisen kriminalisoinnin täsmentämisestä. Keskustelua herätti se, että kyseisessä hallituksen ehdotuksessa paperittomien majoittaminen ja piilottelemineen oli mainittu esimerkkeinä laittoman maassa oleskelun edistämisestä.

Politiikan tutkija Kyösti Pekosen (1991, 19) mukaan tietyllä hetkellä olemassa olevat poliittiset ajankohtaiset ongelmat riippuvat kulloinkin vallitsevasta yhteiskunnallis-poliittisesta tilanteesta. Koko ajan olemassa olevat ilmiöt kuten yhteiskunnallinen eriarvoisuus eivät ole yhteiskunnan poliittisia ongelmia niin kauan kun niitä ei artikuloida poliittisesti (em. 19). Toisin sanoen, poliitikoilla on merkittävää valtaa määritellä mitkä ilmiöt kulloinkin määritellään yhteiskunnallisiksi ongelmiksi. Pekosen (1991, 46–47) mukaan modernissa parlamentaarisessa politiikassa on kyse valtakamppailusta siitä, kenen kielellä todellisuus kussakin tilanteessa määritellään. Vaikuttamalla määrittelyyn siitä, mistä jossakin ilmiössä on kyse, pyritään samalla myös kontrolloimaan käyttäytymistä (em. 46–47). Poliittisella puheella siis jatkuvasti luodaan yhteiskunnallista todellisuutta ja puheella usein pyritään konkreettisiin vaikutuksiin eli ihmisten toiminnan muuttamiseen ja kontrollointiin. Poliitikkojen vallan määritellä ilmiöitä ongelmiksi tuo entistä merkittävämmäksi se, että poliitikot saavat julkisen asemansa ansioista äänensä yhteiskunnassa kuuluviin. Tästä syystä sillä, miten poliitikot puhuvat paperittomista, on merkitystä ilmiön yhteiskunnalliseen määrittelyyn ja ihmisten ilmiöön suhtautumiseen.

Huolimatta siitä, että paperittomia on ollut Suomessa jo vuosikymmeniä, heihin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty vielä hyvin niukasti (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018, 6). Paperittomuus on pitkään koskettanut lähinnä yksittäisiä henkilöitä, jolloin se on säilynyt hyvin tunnistamattomana ja marginaalisena ilmiönä aivan viime vuosiin asti. Paperittomuus onkin vasta hiljattain noussut julkiseen keskusteluun aiheeksi, jonka olemassaolosta lähes kaikki ovat tietoisia. Oletettavasti paperittomuuden ilmiön tunnistamattomuuden vuoksi tutkimukselle ei ole nähty suurta tarvetta. Nykyään tilanne paperittomien ja paperittomuuden ilmiön suhteen on kuitenkin selvästi toinen kuin vielä joitakin vuosia sitten. Tutkimuksen tarpeen puolesta puhuvat erityisesti aiheen arkaluontoisuus ja hankaluus eritoten paperittomalle henkilölle itselleen henkilökohtaisena kriisinä, mutta myös aiempaa huomattavasti suuremman mittaluokan yhteiskunnallisena ongelmana, johon ei ole olemassa valmiita ratkaisuja. Paperittomiin liittyvään tutkimukseen on kuitenkin hiljattain alettu tarttua,

esimerkiksi Turun yliopiston Maantieteen ja geologian laitos julkaisi vuonna 2018 tutkimusraportin paperittomista Suomessa (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018). Myös muutamat pro gradu -tutkielmat ovat viime aikoina nostaneet ilmiötä tutkimuksen piiriin (ks. esim. Saarela 2018).

2 Paperittomuudesta

Paperittoman käsitteelle ei ole virallista määritelmää, sillä paperittomia koskevaa lainsäädäntöä ei Suomessa ole ja tämän vuoksi eri tahot ovatkin määritelleet paperittoman kukin omalla tavallaan. Paperittomaksi voidaan kutsua henkilöä, joka oleskelee valtiossa ilman laillista oleskeluoikeutta. Valtion viranomaiset eivät hyväksy paperittoman oleskelua valtiossa eivätkä usein ole myöskään tietoisia siitä. Poikkeuksena ovat paperittomat, joiden oleskelusta viranomaiset ovat tietoisia, mutta eivät voi laillisin keinoin poistaa heitä maasta. Tästä paperittomien joukosta käytetään myös nimitystä uuspaperittomat. (Gadd 2017, 134.) Uuspaperittomat ovat kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita henkilöitä, joiden käännytystä takaisin kotimaahansa ei pystytä panemaan täytäntöön (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018, 5).

Suomen Sisäministeriön mukaan paperittomilla viitataan käytännössä laittomasti maassa oleskeleviin henkilöihin, mutta toisaalta paperittoman käsitettä käytetään myös puhuttaessa esimerkiksi liikkuvasta väestöstä, jonka oleskelu Suomessa ei ole laitonta. Lainvalvonnan näkökulmasta Sisäministeriö suosittaakin pidättäytymään paperittomuuden termin käytöstä ja puhumaan sen sijaan siitä, onko henkilön oleskelu maassa laillista vai laitonta. (Sisäministeriö.)

Suomen Pakolaisneuvonnan vuosina 2012-2017 käynnissä ollut Paperittomat-hanke tunnistaa useita mahdollisia syitä paperittomaksi päätyneen takana. Ihminen on voinut päätyä paperittomaksi esimerkiksi kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen saatuaan tai viisumin tai oleskeluluvan voimassaolon umpeuduttua. Joissakin tapauksissa henkilö ei ole hakenut oleskelulupaa ollenkaan. (Paperittomat-hanke: Paperittomuudesta.)

Tässä tutkielmassa käytän paperittoman käsitettä viittaamaan Suomen lainsäädännön näkökulmasta laittomasti maassa oleskeleviin henkilöihin. Tämä on laajasti jaettu näkemys paperittoman käsitteestä ja olen tulkinut, että myös tutkielmani aineistossa paperittomista puhutaan laittomasti maassa olevina henkilöinä.

3 Tutkimusasetelma

Seuraavaksi avaan tutkimuskysymyksiäni, esittelen tutkielmani aineiston erityispiirteineen ja teen näkyväksi tutkielmani liittyvän eettisen pohdinnan.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisiin positioihin paperittomat vuoden 2019 eduskunnan täysistunnoissa kansanedustajien käyttämissä puheenvuoroissa asetetaan. Tarkoitukseni on tutkia, millaisten diskurssien kautta paperittomista aineistossa puhutaan ja tarkastella sitten, millaisina toimijoina paperittomat näissä diskursseissa esitetään. Käytän tässä tarkastelussa subjektiposition käsitettä. Tarkastelen siis diskurssin sisällä paperittomille tuotettuja subjektipositioita. Tutkimuskysymykseni ovat:

- *Millaisten diskurssien kautta paperittomista puhutaan vuoden 2019 eduskunnan täysistuntojen puheenvuoroissa?*
- *Millaisiin subjektipositioihin paperittomat vuoden 2019 eduskunnan täysistuntojen puheenvuoroissa asetetaan?*

Tarkoituksenani on selvittää, millaisia positioita paperittomille henkilöille rakennetaan asetelmassa, jossa heitä itseään ei päästetä ääneen. Paperittomien läsnäolo Suomessa on nykyisessä laajuudessaan ennennäkemätön ilmiö ja julkista keskustelua aiheesta on alettu käydä vasta lähivuosina. Sen vuoksi on tärkeää kohdistaa huomio siihen, miten paperittomista tällä hetkellä yhteiskunnan näkyvimmillä keskustelun areenalla puhutaan. Julkisuuteen nousevissa keskusteluissa tapahtuvalla paperittomien asemoinnilla ja määrittelyllä on suoria vaikutuksia paperittomien elämään yhteiskunnassa. Se millaisina paperittomat henkilöt esitetään, voi vaikuttaa erilaisten toimijoiden käsityksiin siitä, missä määrin paperittomat tulisi hyväksyä osaksi yhteiskuntaa.

3.2 Aineisto

Tutkielmani empiirinen aineisto muodostuu vuoden 2019 eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjoista. Aineisto on kerätty eduskunnan verkkosivuilla olevasta valtiopäiväasioiden tietokannasta. Tutkielmassani analysoin täysistunnoissa käytettyjä puheenvuoroja, joissa paperittomat ihmiset tuodaan esiin. Valitsin tutkimukseni aineistoksi vuoden 2019 täysistuntojen pöytäkirjat tavoittaakseni

mahdollisimman ajankohtaisen kattauksen siitä keskustelusta, jota paperittomista käydään tällä hetkellä. Eduskuntavaalit ajoittuivat vuoden 2019 keväälle, joten vuosi 2019 on kyseisen eduskunnan toimikauden ensimmäinen kalenterivuosi. Eduskunta aloitti toimintansa vaalien jälkeen huhtikuussa ja tämän eduskunnan ensimmäinen täysistunto pidettiin 24.4.2019. Viimeinen täysistunto pidettiin 21.12.2019 ja kokonaisuudessaan niitä pidettiin 87 kappaletta vuonna 2019. Eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjat ovat vapaasti saatavana kirjallisina pöytäkirjoina sekä videotallenteina eduskunnan nettisivuilta: <https://www.eduskunta.fi> .

Tässä tutkimuksessa aineistona käytettävien pöytäkirjojen läpikäyntiä ja rajaamista olen helpottanut käyttämällä hakutermejä: paperiton, paperittomat, laittomasti, laitton. Kansanedustajat käyttävät puheenvuoroissaan termejä ”*paperiton*”, ”*laittomasti maassa oleskeleva*” sekä ”*laitton maahanmuuttaja*” synonyyminomaisesti, joten olen käyttänyt useita hakutermejä tavoittaakseni kaikki tutkielmani kannalta merkitykselliset puheenvuorot. Aineistoon on rajauksen perusteella valikoitunut 16 pöytäkirjaa täysistunnoista, joissa paperittomista keskustellaan. Lopullinen analyysiaineisto sisältää yhteensä 35 erillistä puheenvuoroa ja käsittää kaikki vuoden 2019 täysistuntojen puheenvuorot, joissa paperittomat tai laittomasti maassa oleskelevat tuodaan esiin.

Aineiston erityispiirteet

Eduskunnan täysistunnot ovat vuorovaikutuksellisia tilaisuuksia, joilla on tiettyjä ainutlaatuisia erityispiirteitä, jotka on tutkimusta tehdessä otettava huomioon. Vuorovaikutusta säätelevät tietyt reunaehdot kuten puoluekuri, kontekstin tuottamat muodollisuudet ja hallitus-oppositio-asetelma. Täysistunnoissa ääntään käyttävien kansanedustajien voidaan katsoa puhuvan erityisestä institutionaalisesta asemasta käsin, johon kenellä tahansa ei ole pääsyä (Jokinen 2016a, 180). Poliitikkojen kielenkäytön voidaan katsoa politiikan teoksi, jolla voi olla merkittäviäkin yhteiskunnallisia seurauksia (Jokinen 2016a, 179). Eduskunta ja sen kansanedustajat ovat asemansa ja sen antaman puhevallan seurauksena keskeisiä ilmiöiden määrittelijöitä yhteiskunnassa. Eduskunnan keskeisin tehtävä Suomessa on lainsäädäntövallan käyttö, joten kansanedustajien todellisuuden määrittelyvalta näkyy hyvin konkreettisina seurauksina yhteiskunnassa.

3.3 Eettisyys

Aineiston julkisen saatavuuden vuoksi tutkimukseen ei liity merkittäviä tutkimuseettisiä ongelmia. Eduskunnan täysistunnot ovat Suomen perustuslain 50 § 1 momentin (PL, 731/1999) perusteella ”...julkisia, jollei eduskunta jonkin asian osalta erityisen painavasta syystä toisin päättä.” Täysistunnot ovat yleisölle avoimia tilaisuuksia, ne näytetään suorana verkkolähetyksenä eduskunnan verkkosivuilla ja niiden materiaali on vapaasti saatavilla eduskunnan verkkosivuilla. Täysistunnoissa toimivat kansanedustajat ovat yhteiskunnallisia vaikuttajia, jotka ovat tietoisia työnsä ja puheenvuorojensa julkisuudesta. Tutkielman aineistoksi valikoituneiden puheenvuorojen esittäjiä ei tulla nimeämään, sillä sille ei ole tämän tutkimuksen kannalta perusteita.

Seuraavaksi avaan sosiaalista konstruktionismia, joka toimii tutkielmani teoreettisena lähtökohtana. Tämän jälkeen siirryn esittelemään tälle teoriataustalle pohjautuvaa diskurssianalyysia ja teen näkyväksi, millaista diskurssianalyysia olen päätenyt käyttämään tämän tutkielman aineiston analyysimenetelmänä.

4 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on laaja teoreettinen viitekehys, jolla viitataan tutkimussuuntauksiin, joissa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja siihen sisältyvien merkitysten rakentumista. Sosiaalisen konstruktionismin ytimessä on käsitys todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kielen käytön kautta maailmaa merkityksellistetään eri tilanteissa ja eri aikoina erilaisin tavoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12–13.)

Maailmaa ei ole koskaan mahdollista kohdata tutkimuksellisesti paljaana, vaan tutkittavat asiat ja ilmiöt näyttäytyvät aina merkityksellistettyinä ja jollakin tavoin nimettyinä. Asioiden ja ilmiöiden merkityksellistämisen tavat ovat pitkien historiallisten prosessien tuloksia. Merkityksellistämiseen liittyy aina kaksi kilpailevaa tendenssiä: merkitysten vakiinnuttaminen ja merkitysten moninaisuus. Vakiintuneet merkitykset auttavat yksinkertaisesti arkielämässä suunnistamiseen. Käytettäessä tiettyjä arkielämän kannalta keskeisiä käsitteitä kuten surullinen, voidaan kanssatoimijoiden olettaa ymmärtävän mistä on kyse. Toisaalta käynnissä on jatkuvasti merkitysten muuntumisen prosessi sekä uusien merkityksellistämisen tapojen muotoutuminen. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12–13.)

Konstruktionistisen näkemyksen mukaan tutkimuksen tehtävänä on erilaisten todellisuuksien ja tapahtumien merkityksellistämisen tapojen, ehtojen ja seuraamusten tarkastelu. Tutkimuksessa ei olla

kiinnostuneita siitä, mikä todellisuuden versioista on totuudenmukaisin vaan ennemminkin erilaisten vaihtoehtoisten versioiden tilanteisesta painoarvosta. Tietyt todellisuuden versiot ovat vallalla tietynä aikana ja samanaikaisesti toisenlaiset todellisuuden versiot ovat marginaalissa tai puuttuvat kokonaan. Erilaiset ilmiöt siis saavat erilaisia merkityksiä ja painotuksia ajankohdasta ja yhteiskunnallisesta kontekstista riippuen. (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen, 2008, 28.)

Analyysissäni lähestyn aineistoa sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvan diskurssianalyysin kautta. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteena ovat sosiaalisen konstruktionismin idean mukaisesti sosiaalista todellisuuttamme rakentavat prosessit ja niiden tuotokset (Jokinen 2016b, 253). Seuraavaksi käsitteelen diskurssianalyysia tutkimusmenetelmänä ja avaan menetelmällisiä ja käsitteellisiä valintojani tässä tutkielmassa.

5 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tämän tutkielman analyysimenetelmänä on sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuva aineistolähtöinen diskurssianalyysi, jossa aineistona olevista puheenvuoroista pyritään tulkitsemaan niissä vallitsevat diskurssit ja sekä näiden diskurssien kautta paperittomille rakentuvat subjektipositiot.

Diskurssianalyysi pohjautuu ajatukselle kielen konstruktiivisuudesta. Kielen funktiona ei nähdä olevan niinkään maailman kuvaaminen vaan ennemminkin sosiaalisen todellisuuden merkityksellistäminen, järjestäminen, rakentaminen, uusintaminen ja muuttaminen. Näkökulma kielen konstruktiivisuudesta sisältää ei-heijastavuuden idean, jonka mukaan kielen ei oleteta heijastavan ulkoista todellisuutta sellaisenaan. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 28–29.) Kielen ei katsota olevan läpinäkyvä ikkuna maailmaan vaan ennemminkin aines, jota käyttämällä ja muokkaamalla tuotetaan erilaisia lopputuloksia (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen, 2008, 27). Täten, diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ei keskitytä siihen, mitä on kielellisen toiminnan ulkopuolella. Toisin sanoen, tutkija ei ota tutkittavia ilmiöitä kuvaavia kategorioita annettuina vaan on kiinnostunut siitä, miten ilmiöitä tuotetaan. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 28–29.) Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ei olla kiinnostuneita objektiivisista faktoista vaan tutkimuksen kohteena ovat ne kielelliset prosessit, joissa sosiaalista todellisuutta rakennetaan. Tutkimustulostensa kautta tutkija kuvaa sosiaalista todellisuutta, mutta on samanaikaisesti myös mukana luomassa sitä. (Jokinen 2016b, 253.)

5.1 Diskurssianalyysin ulottuvuudet ja niiden painotukset

Diskurssianalyttisen tutkimuksen ala pitää sisällään keskenään hyvinkin erilaisia tutkimuksellisia orientaatioita ja metodisia ratkaisuja (ks. esim. Jokinen & Juhila 2016, 265–268). Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (2016, 268) havainnollistavat diskurssianalyttisen kentän menetelmällisiä painotuksia neljän ulottuvuusparin avulla; *tilanteisuus–kulttuurinen jatkumo*, *merkitykset–merkitysten tuottamisen tavat*, *retorisuus–responsiivisuus* ja *kriittisyys–analyttisyys*. Kunkin ulottuvuusparin molemmat ulottuvuudet ovat yleensä tutkimuksessa läsnä, mutta painotus voi tutkimuksessa asettua mihin tahansa kohtaan ulottuvuusparin välille hahmotettavalle janalle. (em. 268.) Seuraavaksi esittelen Jokisen ja Juhilan hahmotelmia kustakin ulottuvuusparista ja niihin nojaten teen ymmärrettäväksi omat painotukselliset valintani tässä tutkielmassa.

Ensimmäisessä ulottuvuusparissa on kyse merkitysten tilanteisesta rakentumisesta ja niiden samanaikaisesta sidoksisuudesta ympäröivän kulttuurin käytäntöihin. Tilanteisuutta painottavissa tutkimuksissa kulttuuri voidaan poissulkea analyysivaiheesta ja keskittyä puhtaasti aineistosidonnaiseen analyysiin, kun taas kulttuurista jatkumoa painotettaessa kulttuurinen konteksti kulkee vahvasti mukana analyysissä. (Jokinen & Juhila 2016a, 269–275.) Tässä tutkielmassa lähdän liikkeelle aineistolähtöisestä analyysistä, sillä haluan säilyttää avoimuuden aineistosta ilmeneville diskursseille. En kuitenkaan aio sulkea kulttuurista kontekstia kokonaan analyysini ulkopuolelle, sillä pidän yhteiskunnallisen kontekstin ja aiheesta käytävän keskustelun mielessä analyysia tehdessäni. Sijoitan siis painotukseni ulottuvuusparin janan keskivaiheille.

Toinen ulottuvuuspari *merkitykset–merkitysten tuottamisen tavat* havainnollistaa sitä, kohdistetaanko kiinnostus ennen kaikkea sisältöön ja siihen, millaisia merkityksiä aineistossa tuotetaan vai siihen, miten ja millaisin kielellisin keinoin näitä merkityksiä tuotetaan. Useimmissa tutkimuksissa molemmat painotukset ovat läsnä. (Jokinen & Juhila 2016a, 280.) Kohdistan analyysissäni huomion erityisesti siihen, millaisten diskurssien kautta paperittomista puhutaan sekä siihen, millaisia subjektipositioita heille kielen käytön avulla rakennetaan. Huomioni kiinnittyy siis ennen kaikkea itse merkityksiin, mutta rikastan analyysiani tarkastelemalla tapoja, joilla subjektipositioita tuotetaan.

Kolmannen käsiteparin *retorisuus–responsiivisuus* kumman tahansa ulottuvuuden painottaminen suuntaa analyysia merkitysten tuottamisen tapojen tarkasteluun. Retorisuutta painotettaessa kiinnitetään huomiota tapoihin, joilla toimijat puolustavat ja perustelevat omaa versiotaan sosiaalisesta todellisuudesta. Responsiivisuutta painottavassa tarkastelussa taas ollaan kiinnostuneita vastavuoroisuudesta eli siitä, miten toimijat yhdessä rakentavat merkityksiä. (Jokinen & Juhila 2016a,

291.) Tässä tutkielmassa kallistun retorisen tarkastelun puolelle responsiivisen sijasta. Eduskunnan täysistuntojen sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvien erityispiirteiden kuten tiettyjen sääntöjen ja muodollisuuksien vuoksi vastavuoroisuus ei aineistossani nouse suureen rooliin, vaikka täysistunnot keskustelunomaisia tilaisuuksia ovatkin. Täysistunnoille tyypillistä ovat kansanedustajien pitkät puheenvuorot, joilla pyritään puolustamaan omaa versiota todellisuudesta. Tällaisten puheenvuorojen responsiivinen tarkastelu ei olisi tarkoituksenmukaista. Tutkielmassani en myöskään tee retorista analyysia, mutta otan huomioon sanojen ja kielikuvien käytön tarkastellessani paperittomille tarjoutuvia positioita ja sitä, miten nämä positiot tuotetaan.

Neljännän ja viimeisen ulottuvuusparin *kriittisyys–analyttisyys* kohdalla on kyse tutkimuksen lähtökohdasta ja tutkijalla tutkimusta aloittaessaan olevista lähtöoletuksista. Kriittinen diskurssianalyysi lähtee liikkeelle oletuksesta, että joitakin alistussuhteita on olemassa, kun taas analyttisessä diskurssianalyysissä pyritään tiukkaan aineistolähtöisyyteen ja mahdollisimman suureen avoimuuteen aineistosta nouseville merkityksille, jolloin mahdollisten valtasuhteiden rakentumiseen otetaan kantaa vasta analyysin jälkeen. (Jokinen & Juhila 2016a, 301.) Tarkoitukseni ei ole ottaa tiukan kriittistä lähtökohtaa aineiston analysoinnissa, sillä haluan pysyä avoimena erilaisille diskursseille, joita aineistosta on tunnistettavissa. Tutkimusaiheeni luonteesta johtuen oletan kuitenkin, että jonkinlaisia alistussuhteita ja vallankäyttöä on olemassa. Paperittomat ovat maassa laittomasti eli toisin sanoen heidän oleskelunsa ei lainsäädännön näkökulmasta ole hyväksyttävää, jolloin heihin väistämättä kohdistuu tietynlaista kontrollia eivätkä he saa yhteiskunnassa ääntään kuuluviin. Tämän vuoksi oletan, että paperittomat ovat yhteiskunnassamme monessa suhteessa alisteisessa asemassa ja ulkopuolelta tulevien määrittelyiden kohteena.

5.2 Diskurssit

Diskurssin käsite on moniulotteinen ja dynaaminen ja tutkijat eri aikakausina ovatkin käyttäneet käsitettä osittain erilaisissa merkityksissä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22). Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (2016, 34) mukaan diskurssin ja tulkintarepertuaarin käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan ja molempia käsitteitä on käytetty viittaamaan erilaisiin merkityssysteemeihin. Heidän mukaansa (em. 34) molemmat voidaankin määritellä: *”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta.”*

Olennaista ei siis ole tietyn käsitteen valitseminen vaan se, miten käsitteet kussakin tutkimuksessa määritellään. Tutkijan tehtäväksi siis asettuu omalle näkökulmalleen sopivan kiinnepisteen valitseminen diskurssin käsitteen monista mahdollisista ulottuvuuksista. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 34; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22, 26.) Diskurssien analysoinnissa on kyse tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun perustuvasta tulkinnasta, sillä diskurssit eivät koskaan esiinny aineistossa sellaisenaan vaan ovat aina tutkijan tulkinnan tuloksia (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 35).

Käytän tutkielmassani diskurssin käsitettä, sillä se soveltuu erityisesti valtasuhteita painottavaan tutkimukseen (em. 35). Nojaan diskurssin käsitteen määrittelyssä erityisesti filosofi Michel Foucaultin ajatuksiin diskurssista. Hän on viitannut diskursseilla erityisesti kulttuurisesti jaettuihin tapoihin, jotka merkityksellistävät maailmaa ja samalla muokkaavat puhunnan kohteena olevaa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25–26). Foucaultlainen tapa ymmärtää diskursseja on tutkimukseni näkökulman kannalta perusteltu, sillä kiinnitän analyysissäni huomiota juuri siihen, miten puhunnan kohteena olevia paperittomia pyritään diskurssien kautta muokkaamaan eli millaisiin subjektipositioihin paperittomat erilaisissa diskursseissa asetetaan.

Kieli ja valta

Lähden liikkeelle oletuksesta, että kielenkäytöllä on valtaa rakentaa todellisuutta. Sari Pietikäisen ja Anne Mäntynen (2009, 53) mukaan diskurssitutkimuksessa keskeistä on ajatus diskursiivisesta vallasta. Kuten kielellä, diskursseilla katsotaan olevan kyky kuvata, rajata, haastaa, määritellä, muuttaa sekä asemoida. Diskurssien avulla maailman tapahtumat ja ihmiset voidaan kuvata ja esittää tosiasioina. Näin ollen, maailma näyttäytyy erilaisena eri diskurssien kautta tarkasteltuna. Tietty diskurssi tuo esiin tietyt näkökulmat, mutta voi samalla sulkea pois muun olennaisen. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53–54.) Tässä tutkielmassa valta näkyy diskurssien kautta paperittomille tuotetuissa määrittelyissä ja toimijuuden rajoituksissa. Kansanedustajat käyttävät valtaa määritellessään paperittomia valitsemastaan näkökulmasta. Vallankäytön näkökulmasta olennaista on diskurssien taipumus nostaa esiin ilmiön tietyt näkökulmat ja häivyttää toiset. Tietyllä diskurssilla paperittomista voidaan siis rakentaa kuva, joka piirtää näkyviin vain tietyt piirteet ja esittää nämä piirteet tosiasioina.

Diskurssianalyttisessä valta-asemia tarkastelevassa tutkimuksessa yhtenä keskeisenä kiinnostuksenkohteena on toimijoiden epäsymmetriset positiot. Tietyt sosiaalisen todellisuuden versiot saavat herkästi muita vahvemman aseman tulkinnan tuottajan positioista riippuen. Tähän

liittyen diskurssianalyysin keinoin voidaan tarkastella institutionaalista asemista tuotetun kielenkäytön seurauksellisuutta. Tietyistä hierarkkisista asemista tuotetuilla lausunnoilla on aivan eri mittaluokan käytännön seurauksia kuin keskivertokansalaisen kielenkäytöllä. (Juhila & Suoninen 2016, 458.) Tämä on tärkeä vallan ulottuvuus tutkimukseni kannalta, sillä analyysini kohteena olevien kansanedustajien puheenvuorot tuotetaan aivan erityisestä institutionaalista asemasta, josta käsin voidaan tuottaa koko yhteiskunnan tasolle ulottuvia seurauksia.

Kielenkäyttöön kytkeytyvän vallan toinen tärkeä ulottuvuus on ääneen pääseminen tai sen epääminen. Ääneen pääseminen mahdollistaa toimijuuden, johon ei ole pääsyä niillä, jotka hiljennetään. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 128.) Diskurssiin sisäänpääsyä voidaan rajoittaa monin tavoin; puhe voi vaatia erikoiskielen käyttöä tai osanottajien taidoille voi olla asetettu tiettyjä vaatimuksia (Jokinen & Juhila 2016b, 87). Täysistuntopuheenvuorojen diskurssit sulkevat puhunnan kohteena olevat paperittomat ulkopuolelleen, sillä keskusteluissa puheoikeus on vain poliittisilla vallankäyttäjillä. Diskursseissa puhunnan kohteet asetetaan erilaisiin positioihin, jotka rajoittavat toimijan mahdollisuuksia. Seuraavaksi avaan tämän käsitteen määrittelyä.

5.3 Subjektipositiot

Identiteetit ovat keskeinen diskurssintutkimuksen kohde, sillä ne eivät ole itsestäänselvyksiä tai muuttumattomia tosiasioita vaan kielenkäytön ja kuvien kautta rakentuvia käsityksiä itsestämme ja toisistamme sekä ihmisten välisistä suhteista (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63–64). Identiteetti on laajahko yleiskäsite, joka voidaan määrittellä käsittämään kaikki ne ominaisuudet, oikeudet ja velvollisuudet, joita toimija olettaa itsellään tai toisilla olevan (Peräkylä 1990, 22). Yksilön oma identiteetti eli käsitys itsestä on kokemuksena subjektiivinen, mutta muotoutuu yksilöä ympäröivissä sosiaalisissa kehyksissä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63–64).

Identiteetit rakentuvat, muuttuvat ja tulevat haastetuiksi diskurssien kautta ja erilaiset tilanteet sekä historialliset ja yhteiskunnalliset kontekstit rakentavat ja tarjoavat erilaisia identiteettejä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63–64). Identiteeteille tyypillistä on tilanteinen rakentuminen ja toisinaan kyseenalaistuminen. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovatkin juuri kielenkäyttötilanteessa diskursiivisesti rakentuvat identiteetit. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 65.)

Subjektiposition käsite on hyvin lähellä identiteetin käsitettä, mutta se on rajallisempi ja sille on tietyt perustellut käyttöpaikkansa. Diskurssianalyysissa subjektiposition käsitteellä voidaan kuvata identiteetin toimijaulottuvuutta, erityisesti kun analysoinnin kohteena ovat toiminnan rajoitukset tai

toimijan aseman vaihtelut. Subjektiposition käsitteen käyttö on perusteltua erityisesti valtasuhteita painottavassa analyysissä. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 45–46.)

Subjektiposition käsitteen käyttö soveltuu hyvin tutkimukseni tarkoitukseen, sillä olen kiinnostunut juuri siitä, millaisia toiminnan rajoituksia tai mahdollisuuksia paperittomille puheessa tuotettujen subjektipositioiden kautta asetetaan. Tutkimuksessani tarkastelun ulkopuolelle jää se, miten toimija itse asemoi itsensä eli millaista subjektipositiota toimija itselleen puheessa tuottaa. Olen kiinnostunut nimenomaan paperittomille tarjottavista positioista, mutta tutkimuksessani paperittomat itse eivät ole äänessä, vaan analysoinnin kohteena on toisten toimijoiden paperittomille tuottamat subjektipositiot.

6 Täysistuntokeskustelujen diskurssit

Aloitin analyysin lukemalla aineiston läpi useaan kertaan. Saatuaani aineistosta kokonaiskuvan, jatkoin analyysia merkitsemällä puheenvuoroista kaikki kohdat, joissa paperittomista ja laittomasti maassa oleskelevista henkilöistä puhutaan. Tällä rajasin tarkastelun ulkopuolelle puheenvuorojen kohdat, jotka eivät millään tavoin liittyneet tutkimukseni aiheeseen. Tämän jälkeen aloitin aineiston lukemisen alusta syventyen yksityiskohtiin, merkityksiin ja perusteluihin. Kiinnitin huomiota siihen, miten paperittomista aineistossa puhutaan. Tein aineistoon muistiinpanoja, alleviivauksia sekä ympyröintejä hahmottaakseni erilaisia merkityksellistämisen tapoja. Näin aloin hahmottaa aineistosta sekä yhtäläisiä että toisistaan eroavia merkityksellistämisen tapoja.

Tulkitsin aineistosta neljä diskurssia. Numeroin diskurssit (1–4) ja merkitsin aineiston kuhunkin puheenvuoroon siinä ilmenevän diskurssin tai diskurssit. Osa aineiston pidemmistä puheenvuoroista siis sisälsi enemmän kuin yhden tulkitsemistäni diskursseista. Tällä tavoin hahmotin myös diskurssien esiintyvyyden laajuuden aineistossa.

Diskurssien hahmottamisen jälkeen palasin aineistoon subjektipositioiden näkökulmasta. Tarkastelin paperittomille kussakin diskurssissa tarjoutuvia toiminnan mahdollisuuksia. Hahmottamani diskurssit olivat suhteellisen selkeärajaisia ja tämän vuoksi subjektipositioiden tarkastelu diskurssi kerrallaan tuntui aineistoni kohdalla luontevalta tavalta edetä. Tässä analyysin kohdassa kohdistin tarkasteluni siihen, millaisia toiminnan mahdollisuuksia paperittomille rakentuu ja millaisin sanavalinnoin heistä puhutaan.

Seuraavaksi esittelen analyysin tuloksena tulkitsemani neljä diskurssia, joiden kautta paperittomista puhutaan. Paperittomille diskurssissa rakentuvat subjektipositiot esittelen kunkin diskurssin kuvailun

jälkeen. Tulkitsemistani diskursseista kaksi: kansallisen edun diskurssi ja turvallisuusdiskurssi sisältävät selvästi kielteisen ja ennakkoluuloisen suhtautumisen paperittomiin henkilöihin. Kansallisen edun diskurssin sisällä tähän on yksi poikkeus, jonka esittelen diskurssin kuvailun yhteydessä. Lainsäädäntödiskurssissa suhtautuminen paperittomiin on kielteinen, mutta tämä perustuu siihen, että heidän katsotaan olemassaolollaan rikkovan Suomen lainsäädäntöä, joten selkeästi paperittomiin henkilöinä kohdistuvaa asenteellista suhtautumista ei tässä diskurssissa ole. Humanitaarisessa diskurssissa suhtautuminen paperittomiin on puolestaan myötätuntoista ja puolustelevaa.

6.1 Kansallisen edun diskurssi

Kansallisen edun diskurssi on aineistossa hegemoninen. Diskurssin puheenvuoroissa paperittomia merkityksellistetään kahdella eri tasolla. Ensinnäkin paperittomista puhutaan suhteessa Suomen hyvinvointivaltiojärjestelmään yleisellä tasolla. Tästä näkökulmasta erilaisten palveluiden tarjoaminen paperittomille katsotaan yhteiskunnan kannalta kestävämmäksi. Toisaalta diskurssissa paperittomia merkityksellistetään myös suoraviivaisemmin suhteessa suomalaisten etuihin. Paperittomat merkityksellistetään ”*turvapaikkaturisteiksi*” ja suomalaisten etujen ensisijaisuutta korostetaan.

Diskurssissa kritisoidaan paperittomien palveluiden saantia erityisesti taloudelliselta kannalta. Puheenvuoroissa korostetaan, että palvelut toteutetaan yhteiskunnan kustannuksella ja esitetään, että paperittomille tarjottaviin palveluihin kuluvat varat tulisi kanavoida mihin tahansa muuhun, jolloin yhteiskunnan varat kyllä riittäisivät. Useammassa puheenvuorossa vaaditaan vastausta siihen, kenen maksettavaksi paperittomille tarjottavista palveluista koituvat kulut lopulta jäävät. Puheenvuoroissa pohditaan, onko kustannuksia mahdollista periä takaisin paperittomien henkilöiden kotimailta. Näkökulman taustalta on tulkittavissa ajatus siitä, että kunkin yhteiskunnan velvollisuutena on huolehtia juuri omien kansalaistensa hyvinvoinnista, ei muiden.

”*Vetovoimatekijät*” ja tarve niiden vähentämiseen nostetaan esiin monessa puheenvuorossa. Niillä viitataan paperittomille mahdollisesti yhteiskunnan puolesta tarjottaviin asumiseen, ruokaan, lääkkeisiin, välttämättömään hoitoon, terveydenhuoltoon ja sosiaalihuoltopalveluihin, jotka saattavat toimia houkuttimena maahan saapumisessa. Tällä yleisemmällä tasolla liikuttaessa puheenvuoroissa ei suoraan tuoda näkyväksi ajatusta siitä, että paperittomille tarjottavat edut olisivat pois suomalaisilta.

Diskurssin toisella tasolla paperittomat asetetaan vahvasti vastakkain suomen kansalaisten ja heidän etujensa kanssa. Kuten seuraavasta otteesta käy ilmi, puheenvuoroissa korostetaan vahvasti omien kansalaisten edun ensisijaisuutta:

” - - Kuten aiemmin mainitsin, suomalaisten edun pitäisi tulla aina ensimmäisenä. Miksi näin ei ole? Haittamaahanmuuttoon menevillä miljardeilla saataisiin paljon aikaan kantaväestön asioiden parantamiseksi.”

Paperittomista puhuttaessa taloudellinen aspekti on erityisen suuressa roolissa. Monissa puheenvuoroissa peräänkuulutetaan, että verovarot tulisi käyttää kantaväestön hyväksi.

Puheenvuoroissa nousee esiin myös keskustelua työllisyydestä. Useammassa puheenvuorossa hallitusta kritisoidaan suomalaisten sivuuttamisesta ja korostetaan, että ensisijaisesti kantaväestölle on saatava töitä.

”- - Hallitusohjelman mukaan aiotte laittaa jopa laittomasti maassa olevat töihin. - - Perussuomalaisten mielestä on ensin saatava suomalaisille töitä. Arvoisa hallitus: miksi te haluatte houkutella tänne halpaa työvoimaa ympäri maailman, vaikka Suomessa on puoli miljoonaa työnhakijaa?”

Työllisyyskeskustelussa kuitenkin yksi puheenvuoro erottuu mielenkiintoisena poikkeuksena diskurssin muista puheenvuoroista:

” - - Suomi tarvitsee lisää työntekijöitä. Syntyvyys laskee, väestö ikääntyy. Me tarvitsemme veronmaksajia. Jos nämä ihmiset ovat saaneet työpaikan tässä yhteiskunnassa — mikä ei ole kovin helppoa aina — ja jos he ovat oppineet kieltä, miksi he eivät voisi täällä sitten työskennellä.”

Tässä puheenvuorossa mielipide paperittomien työllistämistä on vastakohtainen diskurssin muihin puheenvuoroihin nähden. Olen kuitenkin tulkinnut puheenvuoron osaksi tätä diskurssia, sillä tässä, kuten diskurssissa muutenkin, paperittomien työllistämistä argumentoidaan yhteiskunnan ja suomalaisten edun näkökulmasta. Muissa paperittomien työllistämistä koskevissa puheenvuoroissa paperittomista rakentuu negatiivinen kuva suomalaisten työpaikkojen viejinä, mutta tässä puheenvuorossa paperittomat näyttävät yhteiskunnalle potentiaalisina veronmaksajina. Tässä yksittäisessä poikkeavassa puheenvuorossa paperittomille rakentuva subjektipositio on täysin toisenlainen kuin kaksi muuta diskurssissa rakentuvaa subjektipositiota. Päinvastoin kuin diskurssissa muuten, puheenvuorossa kyseenalaistetaan miksi paperittomat eivät voisi Suomessa työskennellä. Paperittomalle tarjoutuu positio yhteiskunnan jäsenenä ja Suomea hyödyttävänä työntekijänä.

Diskurssiin sisältyy taloudellisen puheen lisäksi myös nationalistisempaa puhetta suomalaisten edusta. Puheenvuoroissa tuodaan esiin, että suomen tulisi olla suomalaisten kansallisvaltio ja kuten seuraavassa otteessa, rakennetaan kuvaa Suomesta ”meidän” valtionamme. ”- - *Ei ole kenenkään etu, että laittomasti maassa oleskelevat ovat täällä meidän Suomessamme, meidän kaduillamme.* - -” Paperittomien ja suomalaisten välistä vastakkainasettelua korostetaan myös rakentamalla kuvaa suomalaisista yhtenäisenä joukkona yhtenäisine mielipiteineen: ” - - *Sanotaan suoraan, että kansan syvistä riveistä kumpuaa joka päivä lumipalloefektinä voimakas viesti: laittomasti maassa olevalle ei pidä maksaa euroakaan.* - -”

Diskurssissa paperittomista rakennetaan kuvaa suomalaisten hyvinvoinnin ja taloudellisten etujen esteenä ja taakkana yhteiskuntajärjestelmälle. Tästä on poikkeuksena yksi esiintuotu puheenvuoro, jossa paperittomien työvoiman katsottiin voivan hyödyttää yhteiskuntaa. Seuraavaksi esitän paperittomille diskurssissa rakentuvat tunkeilijan ja taloudellisen taakan subjektipositiot.

6.1.1 Paperittomat tunkeilijoina

Kansallisen edun diskurssissa paperittomat konstruoidaan jonakin ylimääräisenä, jonka ei yhteiskunnassa tulisi olla. Paperittomat asetetaan ikään kuin tunkeilijan positioon. Heidän olemassaolonsa yhteiskunnassa nähdään negatiivisena ja epämiellyttävänä. Eräässä puheenvuorossa esimerkiksi paperittomista rakentuu kuva yhteiskunnallisena ongelmana: ”- - *Edellinenkin siirtolaiskriisi on hoitamatta, laittomasti maassa oleskelee edelleen tuhansia, mutta kerjäämällä kerjätään uusia ongelmia.* - -”

Diskurssissa on paljon puhetta ”meidän Suomestamme” ja tällä puheella paperittomat asetetaan positioon, joka poissulkee heidät tästä ”meidän maaksemme” konstruoidusta asetelmasta, johon paperittomien ei katsota kuuluvan. Useissa puheenvuoroissa tehdään selväksi, että paperittomien ei tulisi Suomessa olla ja heidät olisi palautettava omiin maihinsa. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta aineisto-otteesta: ” - [puolueen nimi poistettu tarpeettomana] *mielestä laittomasti maassa oleskelevien paikka ei ole Suomessa, vaan heidät pitää palauttaa.* - -” Useammassa puheenvuorossa korostetaan myös, että on oltava tieto siitä, keitä ”meidän maassamme” oleskelee.

Diskurssissa paperittomista rakennetaan kuvaa jonakin, joka ei kuulu ”meidän maahamme”. Paperittomille tarjoutuu tunkeilijan subjektipositio, jossa paperiton edustaa jotakin ylimääräistä ja epämiellyttävää. Diskurssissa ilmenevä puhe vetovoimatekijöistä ilmentää hyvin paperittomalle tarjoutuvaa positiota: ” - - *kyllä ei tule ylläpitää sellaista vetovoimatekijää, että ihmiset tulevat tänne.*

- - heidän oikeutensa olla palvelujen piirissä on poistunut, ja totta kai silloin me oletamme ja odotamme, että tällaiset henkilöt poistuvat Suomesta. - -” Vetovoimatekijöihin suhtaudutaan puheenvuoroissa hyvin ehdottomasti ja tätä perustellaan sillä, että paperittomia ei haluta houkutella maahan. Tämä tuo näkyväksi paperittomille tarjoutuvan tunkeilijan position eli paperittomat esitetään sellaisena, jota ei Suomeen haluta.

6.1.2 Paperittomat taloudellisena taakkana

Kansallisen edun diskurssissa paperittomat asetetaan myös positioon, jossa he näyttävät taloudellisena taakkana. Diskurssin puheenvuoroissa olennaista on, että paperittomat esitetään suomalaisten hyvinvointia haittaavana tekijänä. Vastakkainasettelun kautta rakennetaan kuvaa siitä, että paperittomille tarjottavat palvelut ovat pois kantaväestön hyvinvoinnista.

Puheenvuoroissa kritisoidaan peruspalveluiden tarjoamista paperittomille. Kritiikkiä perustellaan sillä, että samat rahat tulisi käyttää Suomen kansalaisten asioiden parantamiseksi. Esimerkiksi seuraavassa aineisto-otteesta puhutaan hyvinvoinnin poisjakamisesta ja ollaan huolissaan hyvinvoinnin riittävydestä Suomen kansalaisille: ”- - Mikäli Suomen hyvinvointia jaetaan pois palalta globalisaation nimessä, niin lopulta ollaan tilanteessa, jossa hyvinvointia ei riitä enää jaettavaksi edes oman maan kansalaisille.” Puheenvuoroissa nostetaan toistuvasti esiin yhteiskunnan varojen kanavointi, joka tulisi tehdä kantaväestön etujen näkökulmasta.

Paperittomat konstruoidaan negatiivisena kulueränä, jonka katsotaan olevan pois suomalaisten hyvinvoinnista. Paperittomista rakennetaan kuvaa jopa uhkana kantaväestön hyvinvoinnille ja tämän uhkakuvan pohjalta diskurssin puheenvuoroissa ollaan hyvin ehdottomia siitä, että paperittomien hyväksi ei yhteiskunnan varoja tulisi ohjata. Paperittomat asetetaan positioon, jossa he näyttävät passiivisina toimijoina ja taakkana yhteiskunnalle. Tässä positiossa paperittomille ei katsota olevan mitään tarjottavaa yhteiskunnalle, ainoastaan toisinpäin.

6.2 Turvallisuusdiskurssi

Turvallisuusdiskurssissa paperittomien tilannetta tarkastellaan turvallisuuskysymyksenä. Diskurssissa vallitsevana näkökulmana on huoli Suomen ja suomalaisten turvallisuudesta ja paperittomista rakennetaan kuvaa potentiaalisena uhkana muille ihmisille ja yhteiskunnan sisäiselle turvallisuudelle. Diskurssissa paperittomat näyttävät yhtenäisenä joukkona, johon on välttämättä

kohdistettava pakkotoimenpiteitä. Tässä diskussissa paperittomista rakentuva kuva on hyvin kielteinen, sillä paperittomiin liitettävät uhkakuvat esitetään itsestään selvinä asioina, jotka väistämättä tulevat tapahtumaan ilman järeitä rajoittamistoimenpiteitä.

Diskurssin puheenvuoroissa paperittomat esitetään turvallisuusriskinä ja puhutaan yleisestä turvallisuuden heikentymisestä yhteiskunnassa. Monissa puheenvuoroissa liikutaan myös yksityiskohtaisemmalle tasolle ja tuodaan esiin erilaisia tapauksia, jotka paperittomien oleskelu yhteiskunnassamme tulee aiheuttamaan tai on jo aiheuttanut.

Seksuaalirikokset ja ahdistelu tuodaan esiin useassa puheenvuorossa. Näissä puheenvuoroissa keskustellaan keinoista estää seksuaalirikoksia. Puheenvuoroissa ei tuoda ilmi, mihin perustuu paperittomien henkilöiden kohdalla erityinen tarve estää tällaisia rikoksia. Eräässä puheenvuorossa ilmaistaan, että laittomasti maassa olijat on ”analysoitu turvallisuusriskiksi”. Erityistä näissä puheenvuoroissa onkin, että paperittomien toimesta tapahtuvat seksuaalirikokset esitetään itsestään selvästi olemassa olevana ilmiönä, jota ei perustella. Tämä käy ilmi seuraavista aineistoesimerkeistä:

”- - Tiedättekö, kun jossain Hesperian puistossa tai vaikkapa Oulussa tuolla Itä-Tuiran kaupunginosassa sitä nuorta tyttöä vastaan tulee tällainen laittomasti maassa oleskeleva turvapaikanhakija, niin sillä ei ole mitään väliä, onko sillä turvapaikanhakijalla pantaa vai eikö sillä ole, sen tytön näkökulmasta, jota aletaan ahdistelemaan. Sillä ei ole yhtään mitään väliä, eikä se paranna ollenkaan turvallisuutta. - -”

”- - Jalassa kulkevalla valvontapannalla tai muullakaan seurantalaitteella ei kuitenkaan estetä yhtä ainoata raiskausta tai muuta väkivallantekoa. - -”

Puheenvuoroissa tuodaan esiin myös muunlaisen rikollisuuden lisääntyminen ja tämän katsotaan olevan seurausta laittomasti maassa oleskelevien epäonnistuneesta palauttamisesta kotimaihinsa. Eräässä puheenvuorossa esitetään, että palauttamisessa ”lepsiilu” kasvattaa terrorismin uhkaa Suomessa.

Diskurssissa rakennetaan kuvaa paperittomista yhteiskunnan kontrollin kohteena. Puheenvuoroissa suhtaudutaan hyvin kriittisesti yhteiskunnan tällä hetkellä toteuttamiin toimenpiteisiin paperittomia kohtaan ja esitetään uusia keinoja, joilla hallita paperittomia, jotka näyttävät turvallisuusriskinä.

6.2.1 Paperittomat rikollisina

Tässä diskurssissa paperittomat asetetaan rikollisen positioon. Tässä positiossa paperittomalle tarjoutuu suhteellisen laajat, joskin yhteiskunnan kannalta negatiiviset toiminnan mahdollisuudet. Puheenvuoroissa paperittomista rakennetaan kuvaa hyvin vilpillisinä ja vaarallisina henkilöinä, jollaisina heitä tulisi myös yhteiskunnan taholta kohdella. Eräässä puheenvuorossa esitetään: ” *Se, että hallitus luo uusia kanavia ohittaa kielteinen turvapaikkapäätös, ei poista sitä faktaa, että nämä henkilöt ovat saapuneet maahan vilpillä ja vääryydellä*”. Tämän lausuman takana voi katsoa olevan oletus siitä, että paperittomien rikollinen toiminta on tietoista ja suunniteltua. Paperittomista siis rakennetaan kuvaa henkilöinä, joilla jo lähtökohtana on ollut vilpillinen toiminta maahan saapuessaan. Eräässä puheenvuorossa kerrotaan tarina julkisella paikalla tapahtuneesta ryöstöstä, jonka tekijä on ollut ulkomaalaisen näköinen. Tästä vedetään suoraviivainen johtopäätös, että tekijä on ollut paperiton henkilö.

Useissa puheenvuoroissa pelkkä paperittomien oleskelu yhteiskunnassa esitetään turvallisuusriskiksi ja erilaisten rikosten lisääntymisen aiheuttajaksi. Paperittomille tarjoutuu täten hyvin ahdas rikollisen positio. Tästä positioista käsin paperittoman toiminnan mahdollisuudet rajautuvat yhteiskunnalle ja ihmisille vaaralliseen ja haitalliseen rikolliseen toimintaan. Puheenvuoroissa kritisoidaan paperittomien vapaata liikkumista ja vallitsevana näkökulmana on, että paperittomat henkilöt tulisi ottaa säilöön rikollisen toiminnan estämiseksi. Muunlaisen toiminnan mahdollisuuksia paperittomalla ei katsota olevan.

6.3 Lainsäädäntödiskurssi

Lainsäädäntödiskurssissa paperittomat tulevat määritellyiksi Suomen lainsäädännön kautta. Diskurssissa paperittomat merkityksellistetään laittomina ja oikeudettomina ihmisinä, joihin ulkopuolelta kohdistettavat toimet perustellaan tästä näkökulmasta. Paperittomille itselleen lainsäädännön kehyksessä tarjoutuvat toiminnan mahdollisuudet muototutuvat diskurssissa hyvin rajallisiksi. Diskurssissa ei suoraan ole havaittavissa hyöty- tai haittanäkökulmaa, vaan puhe paperittomista tapahtuu puhtaasti Suomen lainsäädäntöön ja turvapaikkajärjestelmään nojautuen.

Paperittomien sijaan diskurssissa puhutaan laittomasti maassa olevista ihmisistä. Tällä korostetaan, että paperittomien oleskelu yhteiskunnassamme ei ole lainsäädännön puitteissa hyväksyttävää. Useammassa puheenvuorossa korostetaan, että laittomasti maassa oleskelevilla ei ole lupaa olla

Suomessa, joten heidän on täältä poistuttava tai poistaminen on tehtävä Suomen viranomaisten toimesta.

”- - että ei ole olemassa mitään paperittomia ihmisiä vaan joko on oikeus olla tässä maassa lain mukaan tai ei ole oikeutta, ja jos ei ole oikeutta, niin ole hyvä ja poistu maasta, tai sitten tarvittaessa viranomaiset auttavat poistumaan, jos haluja lähteä ei ole. - -”

Diskurssissa paperittomiin kohdistuvat toimenpiteet ja heille suotavat oikeudet määrittyvät niin ikään lainsäädännön kautta. Yhdessä puheenvuorossa esitetään kritiikkiä laittomasti maassa oleville henkilöille tarjottavista peruspalveluista ja työpaikasta. Tässä puheenvuorossa kritiikkiä argumentoidaan toteamalla, että tällä tavoin turvapaikkajärjestelmältä putoaa pohja ja rikoksesta palkitaan eikä rangaista. Toisessa puheenvuorossa vastustetaan varhaiskasvatuksen tarjoamista laittomasti maassa oleville henkilöille: *”- - Itse en kannata, että heille järjestetään varhaiskasvatusta, koska meidän perustuslakihan sanoo, että ”välttämätön hoito ja huolenpito”, ja itse katson, että tämä ei liity siihen. - -”* Diskurssissa siis yhteiskunnan laittomasti maassa oleville henkilöille mahdollisesti tarjoamia palveluita ja myöntämiä oikeuksia vastaan asetetaan tukeutumalla lainsäädäntöön. Diskurssissa vallitsevana näkökulmana on, että rikoksesta tulee saada rangaistus eli maasta poistaminen tai ainakin ilman yhteiskunnan tukea jääminen. Tässä näkökulmassa lainsäädännön tulkinnalle tai soveltamiselle ei jätetä joustovaraa, vaan se käsitetään diskurssissa ehdottomana ohjenuorana.

6.3.1 Paperittomat laittomina henkilöinä

Diskurssissa paperittomat merkityksellistetään laittomuuden kautta henkilöiksi, joilla ei ole oikeuksia tai toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa. Eräässä puheenvuorossa todetaan: *”Ne, jotka ovat laittomasti maassa, eivät maassa voi olla.”* Diskurssissa vallitsee yhtenäinen ajatus siitä, että paperittomat tulisi palauttaa tai heidän tulisi omatoimisesti palata kotimaihinsa, joissa heillä on oikeus oleskella, toisin kuin Suomen valtion alueella. Paperittomille tarjoutuva oikeudettoman ja laittoman henkilön positio sisältää hyvin suppeat toiminnan mahdollisuudet.

Paperittoman henkilön toimintamahdollisuuksien rajat määritellään lainsäädännön kautta. Diskurssin puheenvuorojen kautta paperiton asetetaan positioon, jossa paperittomalla ei ole oikeuksia yhteiskunnassa eikä mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintaan. Tämä positio näyttäytyy puheenvuoroissa itsestään selvänä, koska se perustellaan Suomen lainsäädännön kautta. Kuten seuraavasta otteesta ilmenee, esimerkiksi työnteko katsotaan oikeudeksi, joka ei paperittomille

henkilöille kuulu: ” *Miten ihmeessä voi olla mahdollista, että laittomasti — huom. laittomasti — maassa olevat pitäisi hallituksen toimesta laittaa töihin?*” Paperittomille tarjoutuvan position kautta ainoaksi toiminnan mahdollisuudeksi näyttäytyy maasta poistuminen ja kotimaahan palaaminen. Lainsäädännön toteuttaminen näyttäytyy ensisijaisena ja paperittomille rakentuva positio hyvin joustamattomana. Tässä positiossa paperiton asetetaan lainsäädännöllisten pakkotoimien kohteeksi ilman yhteiskunnallisia oikeuksia.

6.4 Humanitaarinen diskurssi

Humanitaarisessa diskurssissa keskiöön nousee paperittomien hätä. Diskurssissa ei korostu muille tahoille kuten valtiolle ja sen kansalaisille koitua hyöty tai haitta vaan paperittomista puhutaan heidän hätätilansa ja tähän hätätilaan vastaamisen näkökulmasta. Hätätilan korostamisen ohella diskurssissa korostetaan auttamisen humanisuutta, inhimillisyyttä ja velvollisuutta. Suomi representoidaan tahoksi, jonka tehtävänä on vastata paperittomien hätään ja vaikeaan asemaan yhteiskunnassa.

Diskurssin puheenvuoroissa korostetaan paperittomien hädänalaisuutta. Puheenvuoroissa puhutaan yleisesti paperittomien kokemasta hädästä, jota ei tarkemmin määritellä, mutta osassa puheenvuoroja nimenomaisena syynä paperittomien ahdinkoon nostetaan paperittomien hankala asema yhteiskunnan järjestelmien ulkopuolella ja kysymys paperittomien oikeudesta terveydenhuoltoon.

”- - *Meillä on vaikea tilanne, että meillä on olemassa ihmisiä, muun muassa paperittomia, jotka ovat käytännössä heitteillä, sosiaaliturvajärjestelmän ulkopuolella, jopa meidän lääkäripalvelujemme ulkopuolella.* - -”

”- - *Eli on aivan järkyttävää, että ihmisten hätätila luo myös tällaiset bisnesmarkkinat, ja sehän tarkoittaa sitä, että se luo myös rikollisuutta, se luo myös ihmiskauppaa, se luo kaikkea sitä, mitä me haluamme täällä ennalta ehkäistä.* - -”

Yhdessä puheenvuorossa tuodaan esiin myös vähemmistöihin kuuluvien paperittomien kohtaama vaino ja korostetaan, että pakkopalautuksia ei tule tehdä, jos paperiton uhkaa joutua hengenvaaraan.

Diskurssissa vallitsevana näkökulmana on, että hädässä olevia paperittomia on autettava. Paperittomien auttamisesta ja heidän vaikean asemansa parantamisesta puhutaan humanina toimintana: ”- - *Sitten haluan kiittää hallitusta toisestakin asiasta, josta iloitsen, ja se on, että paperittomien välttämättömät terveyspalvelut taataan. Se on hallitukselta humaani ja oikea teko.*”

Yhdessä puheenvuorossa auttamisesta puhuttaessa ihmisten hätä määritellään auttamisen syyksi, jolloin auttaminen määrittyy itsestään selvänä; paperittomilla on hätä, joten heitä autetaan. Yhdessä puheenvuorossa auttaminen määrittyy velvollisuuden kautta. Puheenvuorossa nostetaan esiin lääkärin velvollisuus auttaa ihmistä, joka on terveydenhuollon tarpeessa. Auttaminen siis määrittyy puheenvuoroissa humaniksi ja oikeaksi toiminnaksi, johon on myös velvollisuus.

6.4.1 Paperittomat autettavan asemassa

Humanitaarisessa diskurssissa paperittomat asetetaan hädänalaisen ja yhteiskunnan avun tarpeessa olevan positioon. Diskurssissa korostetaan paperittomien olevan äärimmäisen haavoittuvassa asemassa, heitteillä ja vainon kohteina. Paperittomien tilannetta koskien puheenvuoroissa käytetään esimerkiksi ilmaisuja: ”*Eduskuntaryhmämme kantaa huolta*” ja ”*Paperittomien asemaan ylipäätään etsitään ratkaisuja*”. Diskurssin puheenvuoroissa paperittomien hätätila ja tästä seuraava avuntarve oletetaan vallitsevaksi asiantilaksi. Puheenvuoroissa ei tuoda ilmi, että paperittomat henkilöt itse olisivat ilmaisseet avuntarvetta tai pyytäneet apua vaan paperittomien hätätila esitetään itsestään selvänä.

Diskurssissa paperittomat konstruoidaan avun kohteina, jolloin paperittomalle tarjoutuvan subjektiposition toimintamahdollisuudet muotoutuvat hyvin suppeiksi. Diskurssissa yhteiskunta näyttää potentiaalisena pelastajana ja paperittoman positioksi jää yhteiskunnallisen avun kohteena oleminen. Paperiton asetetaan positioon, jossa paperittomalla ei katsota olevan mahdollisuutta toimia itsensä hyväksi, oman vaikean asemansa parantamiseksi. Subjektipositio ei mahdollista paperittomalle vaikuttamismahdollisuuksia omaan tilanteeseensa tai sen ratkaisuihin. Paperittoman tehtäväksi jää yhteiskunnan väliintulon odottaminen.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut, miten paperittomista henkilöistä puhutaan eduskunnan täysistuntokeskusteluissa ja selvittänyt millaisia subjektipositioita heille puheenvuoroissa tuotetaan. Tutkielman aineistossa paperittomia merkityksellistetään suhteessa hyvinvointivaltiojärjestelmään, hyvinvointivaltion turvallisuuteen, lainsäädäntöön sekä terveystalouteen. Tutkimukseni osoittaa, että kansanedustajien puheenvuoroissa paperittomia merkityksellistetään suhteessa yhteiskuntaan, johon heidän ei katsota kuuluvan. Paperittomille rakennetaan positioita, joissa paperittomat näyttävät

uhkaavan yhteiskunnan turvallisuutta tai varallisuutta tai, joissa paperittomat jäävät passiivisiksi yhteiskunnan rajoittavia tai holhoavia toimia odottaviksi toimijoiksi. Tutkielman tarkoituksena on ollut tuoda esiin poliittisten toimijoiden paperittomia henkilöitä kohtaan käyttämää määrittelyvaltaa asetelmassa, jossa paperittomat itse ovat ilman ääntä. Tutkimukseni sijoittuu tiettyyn kontekstiin tiettyinä aikana ja tietyssä paikassa ja nostaa esiin yhden näkemyksen yhteiskunnallisesta keskustelusta.

Ensimmäisenä diskurssina olen identifioinut kansallisen edun diskurssin, jossa paperittomia merkityksellistetään suhteessa hyvinvointivaltiojärjestelmään ja luodaan vastakkainasettelua, jossa paperittomille myönnettävät palvelut tai etuudet ovat suomalaisilta pois. Tässä diskurssissa poikkeuksen muodostaa yksi puheenvuoro, jossa paperittomia yritetään osallistaa yhteiskuntaan kyseenalaistamalla, miksi he eivät voisi Suomessa työskennellä. Kuitenkin tässäkin puheenvuorossa asiaa perustellaan sen kautta, että Suomi tarvitsee lisää veronmaksajia. Paperittomat asetetaan tunkeilijan ja taloudellisen takaan subjektipositioihin, joissa heidän läsnäolonsa yhteiskunnassa konstruoituu epämiellyttävänä ja suomalaisten hyvinvointia haittaavana tekijänä.

Toisen diskurssin olen nimennyt turvallisuusdiskurssiksi, jossa paperittomien oleskelusta yhteiskunnassa puhutaan turvallisuuskysymyksenä. Paperittomat asetetaan rikollisen subjektipositioon, jossa paperittoman toiminnan mahdollisuudeksi jää yhteiskunnan turvallisuutta uhkaava toiminta. Paperittomat merkityksellistetään henkilöinä, joihin on väistämättä kohdennettava rajoittavia toimenpiteitä muiden ihmisten turvallisuuden takaamiseksi.

Kolmantena diskurssina olen identifioinut lainsäädäntödiskurssin, jossa paperittomat merkityksellistetään suhteessa Suomen lainsäädäntöön. Paperittomien ei katsota olevan oikeutettuja yhteiskunnan palveluihin tai apuun eikä heidän oleskeluaan yhteiskunnassa pidetä hyväksyttävänä, sillä Suomen lainsäädännön näkökulmasta he oleskelevat maassa laittomasti. Diskurssissa paperittomat asetetaan laittoman henkilön subjektipositioon, jossa ainoina toiminnan mahdollisuuksina näyttäytyvät maasta poistuminen ja yhteiskunnan pakkotoimien kohteena oleminen.

Neljäntenä diskurssina olen identifioinut humanitaarisen diskurssin, jossa paperittomista puhutaan muista diskursseista poikkeavasta näkökulmasta. Diskurssissa paperittomista puhutaan korostaen paperittomien hädänalaisuutta ja ongelmallista asemaa yhteiskunnassa sekä korostetaan yhteiskunnan olevan velvollinen vastaamaan paperittomien hätään. Paperittomat asetetaan autettavan positioon,

jossa paperittomat näyttäytyvät yhteiskunnan apua odottavina henkilöinä, joilla ei ole mahdollisuuksia toimia oman tilanteensa parantamiseksi.

Kolmessa ensimmäisessä diskurssissa Suomen yhteiskunta ja sen kansalaiset merkityksellistetään ensisijaisena tekijänä, johon paperittomat ja heidän toimintamahdollisuutensa suhteutetaan. Kansallisen edun diskurssissa katsotaan, että paperittomia ei tule yhteiskunnan taholta auttaa tai osallistaa, sillä se olisi yhteiskunnan varoista ja kantaväestöltä pois. Turvallisuusdiskurssissa paperittomat näyttäytyvät uhkana, joka poissulkee tarpeen suojella ja auttaa paperittomia, kun diskurssissa itse asiassa kantaväestö esitetään tahona, jota tarvitsee suojella paperittomilta. Lainsäädäntödiskurssissa taas rakentuu itsestään selvä näkemys siitä, että paperittomia ei tarvitse auttaa, sillä Suomen lainsäädäntöön perustuen he oleskelevat maassa laittomasti. Poikkeava näkökulma muodostuu humanitaarisessa diskurssissa, jossa paperittomien tarve nostetaan ensisijaiseksi, Suomen yhteiskunnan sijaan. Humanitaarisessa diskurssissa lähdetään liikkeelle siitä, että paperittomat ovat hädässä ja yhteiskunnan on toimittava. Kuitenkin tässäkin diskurssissa paperittomat ovat yhteiskunnan toimien kohteena ja niiden varassa.

Yhteistä kaikille muodostamilleni diskursseille on paperittoman esiintyminen toiseuden edustajana. Paperittomilla ei katsota olevan samanlaisia toiminnan mahdollisuuksia kuin muilla yhteiskunnan jäsenillä ja heidät asetetaan kaikissa diskursseissa asemaan, jossa he edustavat taakka, uhkaa, jotakin yhteiskuntaan kuulumatonta tai avutonta. Paperittomien esittämiselle toiseuden edustajana muodostaa poikkeuksen ainoastaan yksi puheenvuoro, jossa kyseenalaistetaan paperittomien yhteiskunnassa työskentelemisen mahdottomuus. Tästä puheenvuorosta on tulkittavissa sen kyseenalaistus, miksi paperittomat eivät voisi olla osallisina yhteiskunnassa, aivan kuten muutkin. Paperittomien lähes yksimielinen konstruoiminen toiseuden edustajina eduskunnan täysistuntokeskusteluissa on huomionarvoista eikä vailla merkitystä.

Puheenvuoroissa rakennetut positiot eivät ole kohteilleen yhdentekeviä. Sillä on merkitystä, tuleeko poliittista valtaa käyttävien taholta määritellyksi esimerkiksi avuntarvitsijana tai rikollisena. Institutionaalista asemasta tuotetulla puheella rakennetaan pahimmillaan kohteilleen lamaannuttavia identiteettejä (Jokinen & Juhila 2016b, 97). Näin on erityisesti lainsäädäntödiskurssissa ja humanitaarisessa diskurssissa, jotka rakentavat kuvaa paperittomista passiivisina toimenpiteiden kohteina. Rikollisen subjektipositiossa puolestaan paperittoman omalle toiminnalliselle identiteetille jää tilaa, vaikka toimijuus kyseisessä positiossa näyttäytyykin negatiivisena.

Diskurssit muodostavat valtasuhteiden verkoston, jossa tietyt diskurssit voivat saada toisia vahvemman jalansijan. Tällöin vahvemmat diskurssit muodostavat totuuksia, joita pidetään itsestään selvinä ja jotka vaimentavat vaihtoehtoisia totuuksia. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 36.) Tämän tutkielman näkökulmasta yhteiskunnan ensisijaisuutta ja paperittomiin kohdistettavaa kontrollia korostavat diskurssit ovat vallalla. Tällöin humanitaarinen diskurssi, joka päinvastoin korostaa paperittomien tarpeesta lähtevää toimintaa, jää helposti vaimeaksi tässä diskurssien verkostossa.

Burr (2015, 20) tuo esiin Foucaultin näkemyksen siitä, että ihmisten tavat puhua ja ajatella asioista sekä tavat, joilla asiat tai ilmiöt on yhteiskunnassa esitetty vaikuttavat siihen, miten kohtelemme ihmisiä. Tämän näkemyksen valossa ei siis ole yhdentekevää, millaista kuvaa paperittomista kansanedustajien puheessa rakennetaan. Jos paperittomat nykyisestä poiketen tunnustettaisiin osaksi yhteiskuntaa, paperittomille voisi mahdollistua aktiivisen toimijan rooli, jonka kautta osallistua myös oman asemansa muotoutumiseen yhteiskunnassa.

Paperittomien tilannetta ja asemaa pohdittaessa on annettava ääni itse paperittomille. Paperittomuutta olisi tärkeää nostaa aiempaa huomattavasti vahvemmin tutkimuksen piiriin keskittyen erityisesti luomaan vuoropuhelua paperittomien ja yhteiskunnan toimijoiden välille. Jatkotutkimuksessa tulisi suunnata katse kohti paperittomia itseään ja kysyä, miten he vastaavat tässä tutkimuksessa esiintuotujen kaltaisiin määritelmiin. Toisin sanoen, olisi nostettava esiin, miten paperittomat itse määrittelevät itsensä ja oman asemansa yhteiskunnassa. Tällöin vältettäisiin myös sellainen vahingollinen asetelma, jossa paperittomien tarpeita kuulematta apua tarjotaan ulkopuolelta ja paperittomat itse jätetään passiiviseen avun vastaanottajan asemaan. Tällaisen erityisen marginalisoidun ryhmän äänen esiin nostaminen olisi tutkimuksellisesti arvokasta, sillä heillä on omasta marginalisoidusta asemastaan käsin sellaista tietoa ja kokemusasiantuntijuutta, jota ei muualta ole saatavissa.

8 Lähteet

Burr, Vivien (2015) *Social Constructionism*. Lontoo: Routledge.

Gadd, Katri (2017) *Paperittomat*. Teoksessa Jussi S. Jauhiainen (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, Maantieteen ja geologian laitos, Maantiede, 133–142.

Hallituksen budjettineuvottelut: Pöytäkirjamerkinnot hallituksen budjettineuvotteluista 30-31.8.2017. Liite 2. Saatavilla:

<https://vnk.fi/documents/10616/5261326/LIITE+2+p%C3%B6yt%C3%A4kirjamerkinnot%C3%A4+budjettineuvotteluista.pdf>. Viitattu 21.1.2020

Heisbourg, François (2015) *The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis*. *Survival – Global Politics and Strategy* 57:6, 7–20.

Jauhiainen, Jussi S. & Gadd, Katri & Jokela, Justus (2018) *Paperittomat Suomessa 2017*. Turku: Turun yliopisto, Maantieteen ja geologian laitos, Maantiede.

Jokinen, Arja (2016a) *Poliitikkojen puheet puntarissa: Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheen retoriikka*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 179–211.

Jokinen, Arja (2016b) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 249–266.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016a) *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 267–309.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016b) *Valtasuhteiden analysoiminen*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 75–104.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.

Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 445–463.

Kuortti, Joel & Mäntynen, Anne & Pietikäinen, Sari (2008) Kielen rakennustelineillä: kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteen merkitys. Tiedotustutkimus 2008:3, 25–37.

Maahanmuuttovirasto: Vuonna 2015 myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupaa, uusia Suomen kansalaisia reilut 8 000. Saatavilla: https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000. Viitattu 21.1.2020

Paperittomat-hanke. Paperittomuudesta. Saatavilla: www.paperittomat.fi/?page_id=28. Viitattu 31.1.2020

Pekonen, Kyösti (1991) Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto – Nykyculttuurin tutkimusyksikkö.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Tampere: Vastapaino.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Saarinen, Mikko (2018) Paperittomuus, kansalaisuus ja turvallisuusdilemmat. Sosiaaliantropologian pro gradu -tutkielma, Tampere: Tampereen Yliopisto.

Sisäministeriö: Laitonta maahan­tuloa ehkäistään viranomaistyöllä.

Saatavilla: <https://intermin.fi/maahanmuutto/laittoman-maahanmuuton-torjunta>. Viitattu 8.2.2020

Suomen perustuslaki 50 § 11.6.1999/731. Saatavilla:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999>. Viitattu 17.1.2020